

Informacje o książce

Autor: Grzegorz Kucharczyk
Wydawca: Bellona
Rok wydania: 2020
Stron: 831
Wymiary: 23,5 x 16,5 x 5 cm
Oprawa: twarda
ISBN: 978-83-11-15991-4

Recenzja

Monografia poświęcona dziejom Prus (państwa) to jedno z najświeższych dzieł wydanych przez Wydawnictwo Bellona, które ukazało się pod koniec 2020 roku. Jest to historia w pigułce (jeśli 800 stron tekstu można uznać za pigułkę), w której autor omówił najważniejsze zagadnienia polityczne, społeczne, ekonomiczne w historii Prus wraz z ich proweniencją. Formalnie ten twór państwowy istniał ponad 400 lat na przestrzeni pięciu wieków (XVI-XX). Grzegorz Kucharczyk w swojej pracy wychodzi jednak szerzej i przygląda się również historii Brandenburgii oraz Zakonu Krzyżackiego w Prusach jako podmiotów składowych późniejszych Prus.

Autor jest profesorem nauk humanistycznych i pracownikiem Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk. Zajmuje się głównie badaniem stosunków polsko-niemieckich w XIX i XX wieku oraz ogólnie dziejami Prus i Niemiec. Z jego publikacji warto wymienić: *Hohenzollernowie* (2016) oraz *Długi Kulturkampf. Pruskie i niemieckie wojny kulturowe przeciw Polsce 1795-1918* (2020). Był także współautorem podręczników historii dla gimnazjum. Recenzowana tutaj pozycja to jego kolejna książka, która ukazała się ze wsparciem Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

Cała publikacja została podzielona na kilkadziesiąt rozdziałów rozgraniczonych poszczególnymi wiekami. Tak jak wspomniałem wcześniej, zostały w niej także omówione kwestie związane z dziejami Marchii Brandenburskiej oraz państwa Zakonu Krzyżackiego, czyli podmiotów, które stanowiły genezę przyszłych Prus. Formalnie powstały one w wyniku sekularyzacji Zakonu w 1525 roku. Dzięki temu czytelnik poznaje niuanse, które przesądziły, że

Albrecht Hohenzollern został ostatnim wielkim mistrzem Zakonu Krzyżackiego w Prusach, a także podział jego rodu na poszczególne linie, co miało znaczenie również w następnych stuleciach. Jednymi z najbardziej interesujących zagadnień są opisywane przez Kucharczyka zmarnowane przez Królestwo Polskie szanse na unicestwienie „pruskiego problemu" w wiekach XVI i XVII. Pierwszy błąd popełnił już Zygmunt Stary, który przyjął hołd lenny Hohenzollerna z litości. Kolejne szanse zmarnowano za panowania jego syna, a także kolejno następujących po sobie królów elekcyjnych. Ostatnim aktem było uwolnienie księstwa Prus ze stosunku lennego w 1657 roku przez Jana Kazimierza. Na lekcjach historii w szkole akcentuje się najczęściej to ostatnie wydarzenie. Grzegorz Kucharczyk ze swobodą mnoży jednak przykłady, w których błędy popełnili ówcześni władcy Polski nie zażegnując w porę polskiego problemu z Prusami. Zemściło się to jak wszyscy doskonale wiemy podczas rozbiorów Polski w XVIII stuleciu, a architektem pierwszego z nich był król pruski Fryderyk II. Kilka okazji Rzeczpospolita zmarnowała nawet po uzyskaniu niezależności politycznej przez Księstwo Pruskie.

Takich interesujących zagadnień – jeśli oczywiście można je jakoś wyróżnić w całościowo interesującej publikacji – jest oczywiście więcej. Ciekawie wypada generalnie cały wiek XVIII i czasy „króla sierżanta" oraz „króla filozofa" – odpowiednio Fryderyka Wilhelma I oraz Fryderyka II zwanego „Wielkim". Uważa się, że obie te postaci przyczyniły się do wzrostu potęgi Prus do rangi mocarstwa. Autor bez zawiłości wyjaśnia także działanie pruskiego systemu administracyjnego. Niepomijane są również zagadnienia związane ze zmianami społecznymi, industrializacją i wszelkiego rodzaju reformami. Wiek XIX to oprócz epoki napoleońskiej wzrost świadomości narodowej, a także czas procesów uwłaszczeniowych chłopów. Sporo miejsca zostało poświęcone procesom zjednoczenia Niemiec i powstaniu Rzeszy. Autor wytłumaczył również przy tej okazji dość skomplikowany system działania Prus w ramach Rzeszy. Druga połowa XIX wieku to z kolei czas modernizacji i Kulturkampfu. Wspomniane kwestie zostały dość rozbudowane i „czuć w nich" bardzo dobrą znajomość tematu przez autora.

Ostatnie rozdziały dotyczące XX wieku to, jak nazwał je autor, „czas umierania w trzech aktach". Dotyczą one kolejno I wojny światowej, czasu Republiki Weimarskiej oraz III Rzeszy. Jeśli chodzi o Wielką Wojnę, a potem II wojnę światową, nie zostały omówione działania militarne. Autor skupił się głównie na polityce wewnętrznej Prus w tym czasie. Poruszane są między innymi wątki związane z partiami politycznymi i licznymi wyborami do parlamentu. Nie zabrakło również wywodów dotyczących przejęcia władzy przez NSDAP. Epilogi dotyczą okresu powojennego aż do dnia dzisiejszego i pamięci o Prusach u polityków i historyków podzielonych, a potem zjednoczonych Niemiec.

W bibliografii znajdziemy opracowania, głównie niemieckie i polskie, ale zdarzają się również angielskie. Kilkadziesiąt pozycji zostało zestawionych na 10 stronach pod koniec książki. Szczególnie w pierwszych rozdziałach używanie odsyłaczy do konkretnych pozycji w bibliografii występuje rzadziej niż w dalszej części dzieła. Można to wytłumaczyć biegłością autora, który specjalizuje się głównie w wiekach XVIII-XX. Za bibliografią został również przygotowany indeks osób, który w tego typu publikacjach często okazuje się przydatny.

W książce nie ma zbyt wielu literówek i jeśli chodzi o jej edycję, to stoi ona na bardzo dobrym poziomie. Ewidentny błąd znalazłem jeden, który jest jednak tylko literówką. Chodzi o uprawę

ziemniaka w latach 70-tych XIII wieku na s. 233 (miał być XVIII w.). W tekście uświadczymy również kilka map, na których zostało ukazane władztwo pruskie w konkretnym czasie. Ciekawostką są umieszczone w osobnych ramkach teksty dotyczące różnych pojedynczych historii, zagadnień pobocznych.

Styl, maniera i dowcip autora stoją na wysokim poziomie. Dawno już nie natrafiłem na książkę, którą tak przyjemnie mi się czytało. Publikacja została napisana bardzo przystępnym językiem. Nie brak w niej licznych cytatów z pamiętników, listów ówczesnych bohaterów, co stanowi duży plus dzieła. Grzegorz Kucharczyk używa również nawet po kilkadziesiąt razy haseł, które zaczerpnął od postaci z epoki. Przykładem może być: „Rzeczpospolita niewymierająca nigdy" oraz „prawo sprzyjających okoliczności". Używane przez autora hasła nie są męczące, a wręcz dodają smaku do właściwej treści. Dużą zaletą jest również umiejętność wytłumaczenia czytelnikowi dość zawiłych procesów dotyczących działania pruskiej machiny urzędniczej, a także innych kwestii związanych między innymi z różnego rodzaju reformami. W kilku przypadkach miałem wrażenie, że autor dokonał powtórzeń niektórych wzmianek, gdzie opisywał rzeczy, o których wspominał kilka stron wcześniej. Uwaga dotyczy jednak kilku pojedynczych zdań lub akapitów, a nie całych zagadnień.

Nie pozostaje mi nic innego jak polecić *Prusy. Pięć wieków* wszystkim, którzy chcieliby dowiedzieć się czegoś więcej na temat historii tego państwa. Grzegorz Kucharczyk na 800 stronach zamieścił całą historię Prus, które z niepozornego bytu stały się europejską potęgą. Dzięki tej książce można bliżej poznać wiele znaczących zagadnień dotyczących historii Prus, a także na nowo spojrzeć na kwestie nierozerwalnie związane z historią Polski. Recenzowana pozycja to bardzo dobrze napisana książka, którą warto przeczytać.

Autor: *Andrzej Zyśko*

Opublikowano 01.04.2021 r.